

वित्त विभाग

मंत्रालय, मंबई ४०० ०३२,

दिनांक २२ एप्रिल २००९

अधिसूचना

भारताचे संविधान.

क्रमांक वेपुर १२०९/प्र.क्र. २७/सेवा ९—भारताच्या संविधानाचा अनुच्छेद ३०९ च्या परंतुकान्वये प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून महाराष्ट्राचे राज्यपाल पुढील नियम करीत आहेत :—

१. संक्षिप्त नाव आणि प्रारंभ.—

(१) या नियमांस महाराष्ट्र नागरी सेवा (सुधारित वेतन) नियम, २००९ असे संबोधण्यात यावे.

(२) ते दिनांक १ जानेवारी २००६ पासून अंमलात आले आहेत असे मानण्यात येईल.

२. हे नियम लागू होणाऱ्या शासकीय कर्मचाऱ्यांचे प्रवर्ग.—

(१) या नियमांद्वारे किंवा तदनुसार अन्यथा तरतूद केली असेल ती खेरीज करून, हे नियम महाराष्ट्राच्या राज्यपालांच्या नियमकारी नियंत्रणाखालील सर्व व्यक्तींना लागू होतील.

(२) हे नियम खालील शासकीय कर्मचाऱ्यांना लागू होणार नाहीत—

(अ) पूर्णकालिक कामावर नसलेले शासकीय कर्मचारी ;

(ब) एकत्रित वेतनदरांवरील शासकीय कर्मचारी ;

(क) कंत्राटात अन्यथा तरतूद केली असेल ती खेरीज करून कंत्राटी कामावर असलेले शासकीय कर्मचारी ;

(ड) आकस्मिक खर्चामधून ज्यांना वेतन दिले जाते असे शासकीय कर्मचारी ;

(इ) जे नियमित समयश्रेणीवर नाहीत आणि ज्यांच्या वेतनश्रेणी नियमित आस्थापनेवरील तत्सम पदांच्या वेतनश्रेणीशी समान नाहीत असे कार्यव्ययी आस्थापनेवरील शासकीय कर्मचारी ;

(फ) रोजंदारीवरील कर्मचारी ;

(ग) जे दिनांक ३१ डिसेंबर २००५ रोजी किंवा तत्पूर्वी सेवानिवृत्त झाले आणि ज्यांना सेवानिवृत्तीनंतर त्या दिनांकास पुन्हा नियुक्त करण्यात आले आणि ज्यांच्या सेवानिवृत्तीनंतरच्या पुनर्नियुक्तीचा कालावधी त्या दिनांकानंतर वाढवून दिलेला आहे असे शासकीय कर्मचारी ;

(ह) ज्यांना या नियमांच्या प्रवर्तनापासून राज्यपालांनी खास करून पूर्णतः किंवा अंशतः वगळले आहे असे शासकीय कर्मचारी.

३. व्याख्या.---

संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर, या नियमांत —

(१) “ जोडपत्र ” म्हणजे या नियमांसोबत जोडलेली जोडपत्रे.

(२) सुधारित वेतन संरचनेतील “ मूळ वेतन ” म्हणजे विहित वेतन बँडमध्ये आहरित करीत असलेले वेतन अधिक अनुज्ञेय ग्रेड वेतन परंतु त्यामध्ये “ विशेष वेतन ” इत्यादी सारख्या वेतनाचा समावेश नसेल. उच्च प्रशासकीय श्रेणी + (एचएजी +) वेतनश्रेणीतील शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत “ मूळ वेतन ” म्हणजे विहित श्रेणीतील वेतन.

(३) “ विद्यमान मूळ वेतन ” म्हणजे विहित करण्यात आलेल्या वेतनश्रेणीत आहरित करीत असलेले वेतन ज्यामध्ये कुंडीत वेतनवाढ अथवा वेतनवाढीचाही समावेश असेल परंतु ज्यामध्ये “ विशेष वेतन ” इत्यादी सारख्या वेतनाचा समावेश नसेल.

(४) “ विद्यमान वित्तलब्धी ” मध्ये—

(i) विद्यमान मूळ वेतन,

(ii) मूळ वेतनावरील समुचित महागाई वेतन आणि

(iii) मूळ वेतन आणि महागाई वेतनावरील समुचित महागाई भत्ता यांचा समावेश असेल.

(५) “ विद्यमान श्रेणी ” म्हणजे १ जानेवारी २००६ रोजी शासकीय कर्मचार्याने, कायम असो, किंवा स्थानापन्न नात्याने असो धारण केलेल्या पदाला लागू असलेली सध्याची श्रेणी (किंवा, यथास्थिती, त्याला लागू असलेली वैयक्तिक श्रेणी).

स्पष्टीकरण. — जो शासकीय कर्मचारी १ जानेवारी २००६ रोजी भारताबाहेर प्रतिनियुक्तीवर किंवा रजेवर किंवा स्वीयेतर सेवेत होता, किंवा जो वरच्या पदावर स्थानापन्न नसता तर त्या तारखेस एका किंवा अधिक खालच्या पदावर स्थानापन्न म्हणून काम करित राहिला असता अशा कर्मचार्याच्या बाबतीत “ विद्यमान श्रेणीत ” तो भारताबाहेर प्रतिनियुक्तीवर किंवा रजेवर किंवा स्वीयेतर सेवेत नसता किंवा यथास्थिती, वरच्या पदावर स्थानापन्न म्हणून नसता तर त्याने जे पद धारण केले असते त्या पदास लागू असलेल्या श्रेणीचा समावेश होतो.

टीप.—विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या वेतनश्रेणी वगळून अंमलात असलेल्या विद्यमान श्रेणीची सूची जोडपत्र-एक मध्ये (इंग्रजी भाषांतरासोबत) दिली आहे.

(६) “ ग्रेड वेतन ” म्हणजे अनुसूचीच्या स्तंभ ५ मध्ये सुधारणापूर्व वेतनश्रेणी अथवा पदासमोर नमूद केलेली नियत रक्कम.

(७) “ वेतन बँड मधील वेतन ” म्हणजे अनुसूचीच्या स्तंभ ४ मध्ये नमूद केलेल्या वेतन बँडमध्ये घेत असलेले वेतन.

(८) “ सध्याची श्रेणी ” म्हणजे अनुसूचीच्या स्तंभ २ मध्ये नमूद केलेल्या कोणत्याही पदाच्या संबंधात त्या अनुसूचीच्या स्तंभ ३ मध्ये त्या पदासमोर नियत किंवा अन्यथा उल्लेखिलेली वेतनश्रेणी.

(९) “ सुधारित वित्तलब्धी ” म्हणजे सुधारित वेतन संरचनेत शासकीय कर्मचार्यास अनुज्ञेय असलेल्या वेतन बँडमधील वेतन अधिक ग्रेड वेतन किंवा उच्च प्रशासकीय श्रेणी + (एचएजी +) वेतनश्रेणीतील मूळ वेतन.

(१०) एखाद्या पदासंदर्भात वेगळ्याने सुधारित वेतन बँड आणि ग्रेड वेतन किंवा वेतनश्रेणी अधिसूचीत करण्यात आली असेल ती खेरीज करून कोणत्याही पदाची “ सुधारित वेतन संरचना ” म्हणजे अनुसूचीच्या स्तंभ २ मध्ये नमूद केलेल्या पदासमोर स्तंभ ४ आणि स्तंभ ५ मध्ये दर्शविण्यात आलेले वेतन बँड आणि ग्रेड वेतन.

टीप.—सुधारित वेतन संरचनेची सूची जोडपत्र - दोन मध्ये (इंग्रजी भाषांतरासोबत) दिली आहे.

(११) “ अनुसूची ” म्हणजे या नियमांना जोडलेली अनुसूची.

४. पदांची वेतनश्रेणी किंवा वेतन संरचना.— या नियमांच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून, अनुसूचीच्या स्तंभ २ मध्ये नमूद केलेल्या प्रत्येक पदाचा वेतन बँड आणि ग्रेड वेतन स्तंभ क्र. ४ आणि ५ मध्ये त्या पदासमोर नमूद केल्याप्रमाणे असेल.

५. सुधारित वेतन संरचनेमध्ये वेतन काढणे.— या नियमांत, अन्यथा तरतूद केली असेल ती खेरीज करून शासकीय कर्मचारी, ज्या पदावर त्यास नेमले असेल त्या पदाला लागू असलेल्या सुधारित वेतन संरचनेत वेतन घेईल.

परंतु, ज्या दिनांकास विद्यमान वेतनश्रेणीतील लगतनंतरची किंवा पुढची कोणतीही वेतनवाढ त्याला देय होईल त्या तारखेपर्यंत किंवा तो आपले पद रिक्त करेपर्यंत किंवा त्या श्रेणीत वेतन घेणे बंद होईपर्यंत, विद्यमान श्रेणीमध्ये वेतन चालू ठेवण्याचा शासकीय कर्मचार्यास विकल्प देता येईल.

परंतु, आणखी असे की, दिनांक १ जानेवारी २००६ आणि या नियमांच्या अधिसूचनेचा दिनांक या दरम्यान पदोन्नती, पदाची श्रेणीवाढ इत्यादीमुळे उच्च वेतनश्रेणी घेणाऱ्या शासकीय कर्मचाऱ्यास पदोन्नतीच्या, पदाच्या श्रेणीवाढीच्या दिनांकापासून सुधारित वेतन संरचनेची निवड करण्याचा विकल्प देता येईल.

स्पष्टीकरण १.—या नियमांच्या परंतुकानुसार विद्यमान श्रेणी ठेवण्याचा विकल्प केवळ एका विद्यमान श्रेणीबाबतच अनुज्ञेय राहील.

स्पष्टीकरण २.—दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी किंवा त्यानंतर एखाद्या पदावर, शासकीय सेवेत प्रथमच किंवा दुसऱ्या पदावरून बदली करून नेमलेल्या कोणत्याही कर्मचाऱ्यास उपरोक्त विकल्प अनुज्ञेय असणार नाही आणि त्याला केवळ सुधारित वेतन संरचनेनुसारच वेतन मिळेल.

स्पष्टीकरण ३.—जेव्हा शासकीय कर्मचारी, नियमितपणे स्थानापन्न म्हणून त्याने धारण केलेल्या पदाच्या बाबतीत, त्या पदाला लागू असलेल्या कोणत्याही अन्य नियमान्वये किंवा आदेशानुसार विद्यमान श्रेणीतील वेतनाच्या विनियमनासाठी या नियमांच्या परंतुकानुसार ती श्रेणी कायम ठेवण्याचा विकल्प देत असेल तेव्हा, ज्या कायम पदावर त्याचा धारणाधिकार असेल किंवा धारणाधिकार तहकूब झाला नसता तर त्याचा धारणाधिकार राहिला असता, त्या पदाच्या बाबतीत त्याने विद्यमान श्रेणी कायम ठेवली असती तर त्याने घेतले असते ते कायम वेतन, किंवा त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही आदेशानुसार कायम वेतनाचे स्वरूप प्राप्त झालेले स्थानापन्न पदाचे वेतन, यापैकी जे अधिक असेल ते त्याचे कायम वेतन राहील.

६. विकल्प देणे.---

(१) नियम ५ च्या परंतुकानुसार द्यावयाचा विकल्प, या नियमांना जोडलेल्या नमुन्यात (जोडपत्र - चार) लेखी द्यावा लागेल. हा विकल्प पोटनियम (२) मध्ये नमूद केलेल्या अधिकाऱ्यास, ही अधिसूचना निर्गमित झाल्याच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत किंवा या नियमांत केलेल्या कोणत्याही सुधारणेमुळे विद्यमान श्रेणी सुधारण्यात आली असेल तेव्हा त्या प्रकरणी अशा सुधारणेच्या आदेशाच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत पोहचेल अशा बेताने पाठविण्यात यावा.

परंतु,—

(एक) अशा प्रसिद्धीच्या दिनांकास किंवा यथास्थिती अशा आदेशाच्या दिनांकास शासकीय कर्मचारी भारताबाहेर रजेवर, किंवा प्रतिनियुक्तीवर किंवा स्वीयेतर सेवेत किंवा युद्धसेवेत असेल तेव्हा त्या बाबतीत अशा कर्मचाऱ्याने भारतात आपल्या पदाचा कार्यभार घेण्याच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत उक्त प्राधिकाऱ्यास पोहचेल अशा रीतीने उक्त विकल्प द्यावा, आणि

(दोन) १ जानेवारी २००६ रोजी शासकीय कर्मचारी निलंबनाधीन असेल तेव्हा त्याचा कामावर परत येण्याचा दिनांक या पोटनियमांत विहित केलेल्या दिनांकानंतरचा असेल तर त्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत त्यास विकल्प देता येईल.

(२) शासकीय कर्मचारी हे आपला विकल्प कार्यालय प्रमुखास कळवतील.

(३) विकल्पासंबंधीची सूचना पोटनियम (१) मध्ये नमूद केलेल्या कालावधीत मिळाली नाही तर, शासकीय कर्मचाऱ्याने १ जानेवारी २००६ रोजी व त्याच दिवसापासून सुधारित वेतन संरचनेची निवड केली आहे असे समजण्यात येईल.

(४) एकदा दिलेला विकल्प अंतिम असेल.

टीप १.—१ जानेवारी २००६ रोजी किंवा त्यानंतर ज्यांच्या सेवा समाप्त करण्यात आल्या आणि मृत्यु, मंजूर पदांच्या समाप्तीनंतरची कार्यमुक्ती, राजीनामा, शिस्तभंगाच्या कारणावरून बडतर्फी किंवा कार्यमुक्ती यामुळे विहित कालमर्यादेत ज्यांना विकल्प देता आला नाही अशा व्यक्ती या नियमांचे लाभ मिळण्यास पात्र आहेत.

टीप २.—१ जानेवारी २००६ रोजी किंवा त्यानंतर मृत्यु पावल्यामुळे ज्यांना विहित कालमर्यादेत विकल्प देता आला नाही, त्यांनी १ जानेवारी २००६ रोजी व त्याच दिवसापासून किंवा सुधारित वेतन संरचना अधिक अनुकूल असल्यास त्यांच्या अवलंबितांना जास्तीत जास्त लाभदायक असेल अशा नंतरच्या तारखेपासून सुधारित वेतन संरचनेची निवड केली आहे, असे मानले जाईल. अशा प्रकरणांत थकबाकी प्रदान करण्याची आवश्यक कार्यवाही कार्यालय प्रमुखाने करावी.

टीप ३.—१ जानेवारी २००६ रोजी अर्जित रजेवर किंवा रजा वेतन प्रदेय असणाऱ्या इतर कोणत्याही रजेवर असलेले शासकीय कर्मचारी या नियमांचा लाभ मिळण्यास पात्र असतील.

७. सुधारित वेतन संरचनेत प्रारंभिक वेतन निश्चिती.—

(१) दिनांक १ जानेवारी २००६ पासून सुधारित वेतन संरचना लागू करण्याबाबत ज्याने विकल्प दिला आहे किंवा नियम ६ च्या पोटनियम (३) अनुसार विकल्प दिल्याचे मानण्यात आले आहे अशा शासकीय कर्मचाऱ्याच्या बाबतीत, राज्यपालांनी विशेष आदेशाद्वारे अन्यथा निदेश दिले नसल्यास, त्याचे प्रारंभिक वेतन, ज्या कायम पदावर त्याचा धारणाधिकार आहे किंवा तो धारणाधिकार तहकूब झाला नसता तर तो राहिला असता, त्या पदाच्या कायम वेतनाच्या बाबतीत आणि त्याने धारण केलेल्या स्थानापन्न पदाच्या बाबतीत, खालील प्रमाणे स्वतंत्रपणे निश्चित केले जाईल :—

(अ) सर्व कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत :—

(एक) दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी सुधारित वेतन बँड अथवा वेतनश्रेणीमधील वेतन निश्चिती, विद्यमान वेतनश्रेणीतील मूळ वेतनास १.८६ ने गुणून येणाऱ्या रकमेच्या पुढील दहाच्या पटीतील रकमेवर करण्यात येईल.

(दोन) जर वरील (एक) प्रमाणे येणारे वेतन सुधारित वेतन बँड अथवा वेतनश्रेणीतील किमान टप्प्याहून कमी असेल तर सुधारित वेतन बँड अथवा वेतनश्रेणीतील किमान टप्प्यावर वेतन निश्चित केले जाईल.

परंतु आणखी असे की :—

वरीलप्रमाणे वेतन निश्चिती करताना विद्यमान वेतनश्रेणीत लागोपाठ दोन किंवा त्याहून अधिक टप्प्यांवर वेतन घेणाऱ्या शासकीय कर्मचाऱ्यांचे वेतन जेव्हा एकवटते म्हणजेच, सुधारित वेतन संरचनेमध्ये एकाच टप्प्यावर निश्चित होते, तेव्हा हे टाळण्यासाठी, विद्यमान वेतनश्रेणीतील एकवटणाऱ्या प्रत्येक दोन टप्प्यांना सुधारित वेतन बँडमध्ये एक वेतनवाढ देण्यात यावी. सदर वेतनवाढ वेतन बँडमधील वेतनावर देण्यात येईल; त्यामध्ये ग्रेड वेतनाचा समावेश असणार नाही.

पीबी-४ वेतन बँडमधील उच्च प्रशासकीय श्रेणीमध्ये (एचएजी) वेतन एकवटल्याच्या परिणामी, या वेतनश्रेणीतील सर्व वेतन टप्प्यांचा विचार करून वेतनवाढीचा फायदा देण्यात येईल. उच्च प्रशासकीय श्रेणी + (एचएजी+) या सुधारित वेतनश्रेणीच्या बाबतीत सुधारणापूर्व वेतनश्रेणीतील एकवटणाऱ्या प्रत्येक दोन टप्प्यांना सुधारित वेतन बँडमध्ये एक वेतनवाढ देण्यात येईल.

जर वर नमूद केल्याप्रमाणे वेतन वाढवून दिल्यामुळे एखाद्या शासकीय कर्मचाऱ्याचे वेतन सुधारित वेतन बँडमधील अथवा वेतन श्रेणीतील ज्या टप्प्यावर निश्चित होत असेल तो टप्पा, जर त्याच विद्यमान वेतनश्रेणीत पुढील वरच्या टप्प्यावर वेतन घेत असलेल्या दुसऱ्या शासकीय कर्मचाऱ्याचे वेतन सुधारित वेतन बँड अथवा वेतनश्रेणीमध्ये निश्चित करण्यात आले असेल त्या टप्प्यापेक्षा वरचा असेल तर अशा दुसऱ्या शासकीय कर्मचाऱ्याचे वेतन पहिल्या शासकीय कर्मचाऱ्याच्या वेतनापेक्षा जेवढ्या रकमेने कमी असेल फक्त तेवढ्याच रकमेने वाढवून देण्यात येईल.

(तीन) वरील प्रमाणे वेतन बँडमधील वेतन निश्चित करण्यात येईल. वेतन बँड मधील या वेतनाबरोबरच विद्यमान वेतनश्रेणीसाठी विहित केलेले समुचित ग्रेड वेतनही अनुज्ञेय राहील.

(ब) विद्यमान वेतनश्रेणीतील वेतनाबरोबर विशेष वेतन अथवा भत्ता मिळणाऱ्या कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत, जेथे सुधारित वेतन बँड आणि ग्रेड वेतनाबरोबर विशेष वेतन अथवा भत्ता अनुज्ञेय करण्यात आला नाही, त्याप्रकरणी सुधारित वेतन संरचनेत वरील खंड (अ) च्या तरतुदीनुसार वेतन निश्चित करण्यात येईल.

(क) विद्यमान वेतनश्रेणीतील वेतनाबरोबर अन्य कोणत्याही नामाभिधानाने विशेष वेतन अथवा भत्ता मिळत असेल आणि सुधारित वेतन संरचनेत विशेष वेतन अथवा भत्ता पूर्वीच्याच अथवा सुधारित दराने अनुज्ञेय करण्यात आला असेल तर, त्याप्रकरणी सुधारित वेतन संरचनेत वरील खंड (अ) च्या तरतुदीनुसार वेतन निश्चित करण्यात येईल.

टीप १.— दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी रजा वेतन प्रदेय रजेवर असलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्यास सुधारित वेतन संरचना दिनांक १ जानेवारी २००६ अथवा विकल्पानुसार सुधारित वेतन संरचना स्विकृतीच्या दिनांकापासून लागू होईल. तसेच, दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी अध्ययन रजेवर असलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्यास या नियमांचा लाभ दिनांक १ जानेवारी २००६ अथवा विकल्पानुसार सुधारित वेतन संरचना स्विकृतीच्या दिनांकापासून लागू होईल.

टीप २.—निलंबनाधीन असलेला शासकीय कर्मचारी विद्यमान वेतनश्रेणीमध्येच निर्वाह भत्ता आहरित करील आणि सुधारित वेतन संरचनेतील त्याचे वेतन, त्याच्या विरुद्ध सुरु असलेल्या शिस्तभंगाच्या कार्यवाहीवरील अंतिम निर्णयाच्या अधिन राहील.

टीप ३.—जेव्हा, कायम पद धारण करणारा शासकीय कर्मचारी नियमितपणे वरच्या पदावर स्थानापन्न म्हणून काम करीत असेल आणि या दोन्ही पदांना लागू असलेल्या श्रेणी एकाच वेतन संरचनेत विलीन झाल्या असतील तेव्हा या पोटनियमानुसार केवळ स्थानापन्न पदाच्या संदर्भात वेतन निश्चित केले जाईल आणि असे निश्चित केलेले वेतन कायम वेतन म्हणून मानले जाईल.

वेगवेगळ्या विद्यमान श्रेणींना एकच सुधारित वेतन संरचना लागू असलेली पदे स्थानापन्न नात्याने धारण करणाऱ्या शासकीय कर्मचार्यांना, या टीपेच्या तरतुदी योग्य त्या फेरफारांसह लागू होतील.

टीप ४.—जेव्हा, शासकीय कर्मचार्याच्या विद्यमान वित्तलब्धी सुधारित वित्तलब्धीपेक्षा अधिक होत असतील, तेव्हा फरकाची रक्कम वैयक्तिक वेतन म्हणून दिली जाईल आणि ती वेतनातील पुढील वाढीमध्ये सामावून घेतली जाईल.

टीप ५.—पोटनियम (१) अन्वये वेतन निश्चित करताना, जो शासकीय कर्मचारी, १ जानेवारी २००६ च्या लगतपूर्वी, त्याच संवर्गातील आपल्या कनिष्ठ शासकीय कर्मचार्यापेक्षा विद्यमान श्रेणीत जास्त वेतन घेत होता त्याचे वेतन सुधारित वेतन संरचनेत अशा कनिष्ठ कर्मचार्याच्या वेतनापेक्षा कमी वेतनावर निश्चित होत असेल तर त्या बाबतीत त्याचे वेतन कनिष्ठ कर्मचार्याच्या वेतनापर्यंत वाढविण्यात येईल.

टीप ६.—ज्या शासकीय कर्मचार्यास १ जानेवारी २००६ रोजी वैयक्तिक वेतन मिळत असेल त्या कर्मचार्याच्या बाबतीत त्याच्या वैयक्तिक वेतनासहीत विद्यमान वित्तलब्धी सुधारित वित्तलब्धीपेक्षा अधिक होत असतील तर अशी फरकाची जादा रक्कम शासकीय कर्मचार्यास वैयक्तिक वेतन म्हणून देण्यात येईल आणि ती वेतनातील पुढील वाढीत सामावून घेतली जाईल.

टीप ७.—१ जानेवारी २००६ पूर्वी वरच्या पदावर बढती दिलेला वरिष्ठ शासकीय कर्मचारी सुधारित वेतन संरचनेत, १ जानेवारी २००६ रोजी किंवा त्यानंतर वरच्या पदावर बढती मिळालेल्या त्याच्या कनिष्ठाहून कमी वेतन घेत असेल तेव्हा अशा प्रकरणी वरिष्ठ शासकीय कर्मचार्याचे वेतन त्याच्या कनिष्ठ कर्मचार्याच्या सुधारित वेतन बँडमध्ये निश्चित केलेल्या वेतनाच्या रकमेइतके वाढविण्यात यावे. ही वाढ कनिष्ठ शासकीय कर्मचार्याच्या बढतीच्या तारखेपासून लागू करण्यात यावी. मात्र, त्यासाठी पुढील शर्ती पूर्ण कराव्या लागतील :—

(अ) कनिष्ठ व वरिष्ठ शासकीय कर्मचारी हे दोघेही एकाच संवर्गातील असावेत आणि ज्या पदांवर त्यांना बढती देण्यात आली असेल ती पदे त्याच संवर्गात समरूप असावीत ;

(ब) ज्या खालच्या व वरच्या पदांवर वेतन मिळण्यास ते पात्र असतील त्या पदाच्या सुधारणापूर्व वेतनश्रेणी व सुधारित वेतन संरचनेतील वेतन बँड व ग्रेड वेतन समरूप असावेत ;

(क) वरिष्ठ शासकीय कर्मचारी बढतीच्यावेळी कनिष्ठ शासकीय कर्मचार्याइतके किंवा त्यापेक्षा अधिक वेतन आहरित करीत असला पाहिजे ;

(ड) अशा बढतीनंतर सुधारित वेतनसंरचनेमध्ये वेतन विनियमित करण्यास लागू होणाऱ्या महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१ च्या नियम ११ च्या तरतुदी किंवा कोणताही दुसरा नियम किंवा आदेश यांचा प्रत्यक्ष परिणाम म्हणून अशी विसंगती उद्भवलेली असावी. जर कनिष्ठ कर्मचारी खालच्या पदावर सुधारणापूर्व श्रेणीमध्ये त्याला दिलेल्या आगाऊ वेतनवाढीमुळे वरिष्ठ कर्मचार्यापेक्षा अधिक वेतन घेत असेल तर वरिष्ठ कर्मचार्याचे वेतन वाढविण्यासाठी या टीपेच्या तरतुदींचा आधार घेता येणार नाही.

(२) पोटनियम (१) अन्वये स्थानापन्न पदाचे निश्चित केलेले वेतन कायम पदाच्या निश्चित केलेल्या वेतनाहून कमी असल्यास, नियम ५ च्या तरतुदींच्या अधिन राहून स्थानापन्न पदाचे वेतन कायम पदाच्या वेतन टप्प्याइतक्या वेतनावर निश्चित करण्यात येईल.

८. दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी किंवा त्यानंतर नियुक्ती झालेल्या कर्मचार्यांची सुधारित वेतन संरचनेत वेतन निश्चिती.—दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी किंवा त्यानंतर नियुक्त झालेल्या कर्मचार्यांच्या बाबतीत नवीन नियुक्तीच्या वेळेचे वेतनबँडमधील प्रारंभिक वेतन अनुज्ञेय ग्रेड वेतनासह या नियमांतील जोडपत्र-३ मध्ये (इंग्रजी भाषांतरासोबत) दर्शविल्यानुसार राहील.

ही तरतूद दिनांक १ जानेवारी २००६ आणि सदर अधिसूचना निर्गमित झाल्याच्या दिनांकादरम्यान नियुक्त झालेल्या कर्मचाऱ्यांनाही लागू राहिल. अशा प्रकरणी सुधारणापूर्व वेतनश्रेणीतील वित्तलब्धी सुधारित वेतन संरचनेनुसार निश्चित होणारे वेतन आणि त्यावरील महागाई भत्त्यापेक्षा अधिक असेल तर सदर फरकाची रक्कम वैयक्तिक वेतन म्हणून दिली जाईल आणि ती वेतनातील पुढील वाढीमध्ये सामावून घेतली जाईल.

९. सुधारित वेतन संरचनेमध्ये वेतनवाढीचा दर.— सुधारित वेतन संरचनेत वेतन बँडमधील वेतन व ग्रेड वेतनावर ३ टक्के दराने वेतनवाढ देय राहिल ; ही रक्कम पुढील दहाच्या पटीत घेण्यात यावी. सदर वेतनवाढीची रक्कम वेतन बँडमधील विद्यमान वेतनात मिळविण्यात येईल.

१०. सुधारित वेतन संरचनेमध्ये पुढील वेतनवाढीचा दिनांक.— सर्व कर्मचाऱ्यांना दरवर्षी दिनांक १ जुलै या एकाच दिनांकास वार्षिक वेतन वाढ मंजूर करण्यात येईल. दिनांक १ जुलै रोजी ज्या कर्मचाऱ्यांची सुधारित वेतन संरचनेमध्ये ६ महिने किंवा त्यापेक्षा अधिक सेवा पूर्ण होईल ते कर्मचारी दिनांक १ जुलै रोजी वेतनवाढ मिळण्यास पात्र राहतील. सुधारित वेतन संरचनेत दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी वेतन निश्चिती केल्यानंतर पहिली वेतनवाढ दिनांक १ जुलै २००६ रोजी देय होईल. ज्या कर्मचाऱ्यांना दिनांक २ जानेवारी २००५ ते दिनांक १ जानेवारी २००६ या कालावधीत विद्यमान वेतनश्रेणीत वेतनवाढ मिळाली आहे अशा सर्व कर्मचाऱ्यांना दिनांक १ जुलै २००६ रोजी पुढील वेतनवाढ देय राहिल.

आणखी असे की, ज्या कर्मचाऱ्यांना विद्यमान वेतनश्रेणीत दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी वेतनवाढ देय आहे अशा कर्मचाऱ्यांना दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी विद्यमान वेतनश्रेणीत वेतनवाढ देऊन या नियमानुसार सुधारित वेतन संरचनेत वेतन निश्चिती करण्यात येईल. अशा प्रकरणी पुढील वेतनवाढ दिनांक १ जुलै २००६ रोजी देय होईल :

आणखी असे की, जे कर्मचारी विद्यमान वेतनश्रेणीतील कमाल वेतन दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी एक वर्ष किंवा त्याहून अधिक कालावधीपर्यंत घेत आहेत त्यांच्याबाबतीत सुधारित वेतन संरचनेत दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी पुढील वेतनवाढ देय होईल. त्यानंतर नियम १० मधील तरतूदी लागू राहतील.

आणखी पुन्हा असे की, सुधारित वेतन बँडमध्ये कमाल टप्प्यावर एक वर्ष वेतन घेणाऱ्या कर्मचाऱ्यास लगतचा उच्च वेतन बँड मंजूर करण्यात यावा. हा वेतन बँड मंजूर करताना त्याला एका वेतनवाढीचा फायदा देण्यात यावा. त्यानंतर सदर कर्मचारी पीबी-४ वेतन बँडमधील कमाल टप्प्यावर पोहोचेपर्यंत अशा प्रकारे लगतचा उच्च वेतन बँड मंजूर करण्यात यावा. त्यानंतर त्यास वेतनवाढीचा फायदा अनुज्ञेय राहणार नाही.

टीप.— दोन विद्यमान श्रेणींपैकी एक बढतीची श्रेणी असून या दोन्ही श्रेणी विलीन झाल्या असतील आणि खालच्या श्रेणीत निम्न अथवा समान वेतन घेणारा कनिष्ठ शासकीय कर्मचारी सुधारित वेतन संरचनेमुळे विद्यमान वरच्या श्रेणीतील वरिष्ठ शासकीय कर्मचाऱ्याच्या वेतनापेक्षा अधिक वेतन घेत असेल अशा बाबतीत वरिष्ठ शासकीय कर्मचाऱ्याचे सुधारित वेतन संरचनेतील वेतन त्याच्या कनिष्ठ कर्मचाऱ्याच्या वेतनापर्यंत त्याच दिनांकापासून वाढविण्यात येईल आणि नियम १० नुसार त्याला पुढील वेतनवाढ मिळेल.

११. दिनांक १ जानेवारी २००६ च्या नंतर सुधारित वेतन संरचनेतील वेतन निश्चिती.— जो शासकीय कर्मचारी वार्षिक वेतनवाढ घेतो आणि जो दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी त्याने धारण केलेल्या पदाच्या बाबतीत दिनांक १ जानेवारी २००६ नंतर त्याच्या पुढील वेतनवाढीच्या दिनांकापासून सुधारित वेतन संरचनेची निवड करतो, त्याची त्या दिनांकास सुधारित वेतन संरचनेतील वेतन निश्चिती खालील प्रमाणे करण्यात येईल :—

वेतन निश्चितीच्या दिनांकास विद्यमान वेतनश्रेणीत अनुज्ञेय मूळ वेतनात महागाई वेतन व दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी विद्यमान वेतनश्रेणीस लागू असलेला महागाई भत्ता मिळवून परिगणित करण्यात यावे. ही रक्कम पुढील १० च्या पटीत घेऊन येणारी रक्कम सुधारित वेतन संरचनेतील अनुज्ञेय वेतन बँड मधील मूळ वेतन होईल. याव्यतिरिक्त, विद्यमान वेतनश्रेणीस अनुज्ञेय समुचित ग्रेड

वेतन देय होईल. विशेष वेतन घेणाऱ्या कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत यथास्थिती नियम ७ (१) (ब) किंवा (क) मधील पद्धत अनुसरण्यात येईल. मात्र वेतन निश्चितीसाठी विचारात घेण्यात येणारे मूळ वेतन व महागाई वेतन हे वेतन निश्चितीच्या दिनांकास अनुज्ञेय असलेले मूळ वेतन व महागाई वेतन असेल आणि महागाई भत्ता दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी अनुज्ञेय असलेल्या दरानुसार परिगणित करण्यात येईल.

१२. दिनांक १ जानेवारी २००६ या दिनांकापूर्वी धारण केलेल्या पदावर त्या दिनांकानंतर पुनर्नियुक्ती झाल्यावर वेतन निश्चिती.—ज्या शासकीय कर्मचाऱ्याने दिनांक १ जानेवारी २००६ पूर्वी एखाद्या पदावर स्थानापन्न म्हणून काम केले असेल पण त्या दिनांकास ते पद धारण करीत नसेल आणि जो त्या पदावर नंतर नेमणूक झाल्यावर सुधारित वेतन संरचनेत वेतन घेत असेल, त्या कर्मचाऱ्यास महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१ च्या नियम ११ च्या परंतुकाचा लाभ देण्यात येईल. हा लाभ दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी त्याने पद धारण केले असते आणि त्या दिनांकापासून सुधारित वेतन संरचनेची निवड केली असती तर अनुज्ञेय होणाऱ्या लाभाच्या मर्यादेइतका असेल.

१३. दिनांक १ जानेवारी २००६ रोजी किंवा त्यानंतरच्या पदोन्नतीच्या अनुषंगाने वेतन निश्चिती.—

(अ) सुधारित वेतन संरचनेत एका ग्रेड वेतनातून दुसऱ्या ग्रेड वेतनात पदोन्नती मिळालेल्या प्रकरणी खालील प्रमाणे वेतन निश्चिती करण्यात येईल :—

(१) वेतन बँड मधील वेतन अधिक ग्रेड वेतनाच्या ३ टक्के वाढ देऊन येणारी रक्कम पुढील १० च्या पटीत घेण्यात यावी. ही रक्कम वेतन बँडमधील विद्यमान वेतनात मिळविण्यात यावी. या वेतनावर पदोन्नतीच्या पदास लागू असलेले ग्रेड वेतन मंजूर करण्यात यावे. पदोन्नतीनंतर वेतन बँड बदलत असलेल्या प्रकरणीही वरीलप्रमाणे वेतन निश्चिती करण्यात येईल. तथापि, वरीलप्रमाणे वेतनवाढ मिळवूनही पदोन्नतीच्या पदावरील वेतन, पदोन्नतीच्या पदाच्या वेतन बँड मधील किमान वेतनापेक्षा कमी असल्यास त्या वेतन बँड मधील किमान वेतन हे संबंधित कर्मचाऱ्याचे पदोन्नतीनंतरचे वेतन होईल.

(२) पीबी-४ वेतन बँड मधून उच्च प्रशासकीय श्रेणी + (एचएजी+) मध्ये पदोन्नती मिळाल्यावर नियम ९ मध्ये विहित केल्यानुसार वेतन बँड मधील वेतनात एक वेतनवाढ देऊन आणि त्यात समुचित विद्यमान ग्रेड वेतनाची रक्कम मिळवून येणारी रक्कम उच्च प्रशासकीय श्रेणी + (एचएजी +) मधील मूळ वेतन असेल. ही रक्कम रुपये ८०,००० पेक्षा अधिक असता कामा नये.

(ब) एका श्रेणीतून दुसऱ्या श्रेणीत पदोन्नती मिळालेल्या शासकीय कर्मचाऱ्यास पदोन्नतीच्या दिनांकापासून अथवा त्याच्या पुढील वेतनवाढीच्या दिनांकास म्हणजे त्या वर्षातील १ जुलै रोजी वेतन निश्चिती करण्याचा विकल्प देण्याची तरतुद महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१ च्या नियम ११ मध्ये आहे; अशा प्रकरणी खालील प्रमाणे वेतन निश्चिती करण्यात येईल :—

(१) पुढील वेतनवाढीच्या दिनांकास वेतन निश्चिती करण्याचा विकल्प दिलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्याच्या बाबतीत पदोन्नतीच्या दिनांकास त्याच्या वेतन बँडमध्ये बदल होणार नाही. मात्र, त्यास पदोन्नतीच्या पदाचे ग्रेड वेतन मंजूर करण्यात यावे. त्यानंतर पुढील वेतनवाढीच्या दिनांकास म्हणजे दिनांक १ जुलै रोजी त्याची पुनर्वेतन निश्चिती करण्यात यावी. त्या दिवशी त्यास प्रथम वार्षिक वेतनवाढ आणि दुसरी पदोन्नतीची वेतनवाढ अशा दोन वेतनवाढी देण्यात याव्यात. या वेतनवाढी परिगणित करताना पदोन्नतीपूर्वी मिळत असलेले मूळ वेतन विचारात घेण्यात यावे.

(२) पदोन्नतीच्या दिनांकास वेतन निश्चिती करण्याचा विकल्प दिलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्याच्या बाबतीत तो जर २ जुलै ते १ जानेवारी या कालावधीत पदोन्नत झाला असल्यास त्यास वरिष्ठश्रेणीमध्ये पहिली वेतनवाढ पुढील १ जुलै रोजी देण्यात यावी. परंतु, तो जर संबंधित वर्षाच्या २ जानेवारी ते ३० जुलै दरम्यान पदोन्नत झाला असल्यास त्यास पुढील वर्षाच्या १ जुलै रोजी वेतनवाढ मिळेल.

१४. दिनांक १ जानेवारी २००६ पूर्वी कालबद्ध पदोन्नती अथवा सेवांतर्गत आश्वासित प्रगती योजनेचा लाभ मिळालेल्या कर्मचाऱ्यांची वेतन निश्चिती.—

(१) दिनांक १ जानेवारी २००६ पूर्वी कालबद्ध पदोन्नती अथवा सेवांतर्गत आश्वासित प्रगती योजनेचा लाभ मिळाल्यानंतर दिनांक १ जानेवारी २००६ पूर्वी प्रत्यक्ष पदोन्नती मिळाली असेल, अशा कर्मचाऱ्यांची वेतन निश्चिती अनुज्ञेय वेतन बँड व ग्रेड वेतनानुसार यथास्थिती नियम ७ किंवा नियम ११ नुसार करण्यात यावी.

(२) दिनांक १ जानेवारी २००६ पूर्वी कालबद्ध पदोन्नती अथवा सेवांतर्गत आश्वासित प्रगती योजनेचा लाभ मिळाल्यानंतर पदोन्नतीच्या संधी उपलब्ध असूनही प्रत्यक्ष पदोन्नती न मिळालेल्या कर्मचाऱ्यास पदोन्नतीच्या पदाचा वेतन बँड अनुज्ञेय राहिल आणि सदर वेतन बँड मधील वेतन निश्चिती यथास्थिती नियम ७ किंवा नियम ११ नुसार करण्यात यावी. मात्र, त्यास कालबद्ध पदोन्नती किंवा सेवांतर्गत आश्वासित प्रगती योजनेचा लाभ मिळण्यापूर्वीच्या वेतनश्रेणीस अनुज्ञेय ग्रेड वेतन अधिक सदर ग्रेड वेतन आणि पदोन्नतीच्या पदाचे ग्रेड वेतन यामधील फरकाच्या ५० टक्के किंवा रुपये १०० यापैकी जे जास्त असेल ते ग्रेड वेतन अनुज्ञेय राहिल. उर्वरित ग्रेड वेतन, अनुज्ञेय असल्यास, प्रत्यक्ष पदोन्नतीच्या वेळेस अनुज्ञेय होईल; मात्र पुन्हा वेतनवाढीचा लाभ अनुज्ञेय होणार नाही.

(३) दिनांक १ जानेवारी २००६ पूर्वी कालबद्ध पदोन्नती अथवा सेवांतर्गत आश्वासित प्रगती योजनेचा लाभ मिळालेल्या व पदोन्नतीच्या संधी नसलेल्या कर्मचाऱ्यांना या योजनेचा लाभ मिळण्यापूर्वीच्या विद्यमान वेतनश्रेणीस अनुज्ञेय वेतन बँड व ग्रेड वेतन मंजूर करण्यात येईल व त्यांची वेतन निश्चिती यथास्थिती नियम ७ किंवा नियम ११ नुसार करण्यात यावी. तसेच, त्यांना खाली दिल्याप्रमाणे अतिरिक्त ग्रेड वेतनही अनुज्ञेय राहिल :—

(अ) उक्त योजनेचा लाभ मिळण्यापूर्वीच्या विद्यमान वेतनश्रेणीस अनुज्ञेय ग्रेड वेतन रुपये २००० पर्यंत असल्यास - अतिरिक्त ग्रेड वेतन रुपये २००;

(ब) उक्त योजनेचा लाभ मिळण्यापूर्वीच्या विद्यमान वेतनश्रेणीस अनुज्ञेय ग्रेड वेतन रुपये २००० पेक्षा जास्त व रुपये ४००० पेक्षा कमी असल्यास - अतिरिक्त ग्रेड वेतन रुपये ३०० ;

(क) उक्त योजनेचा लाभ मिळण्यापूर्वीच्या विद्यमान वेतनश्रेणीस अनुज्ञेय ग्रेड वेतन रुपये ४००० पेक्षा जास्त व ५००० पेक्षा कमी असल्यास - अतिरिक्त ग्रेड वेतन रुपये ४०० ;

(ड) उक्त योजनेचा लाभ मिळण्यापूर्वीच्या विद्यमान वेतनश्रेणीस अनुज्ञेय ग्रेड वेतन रुपये ५००० पेक्षा जास्त असल्यास - अतिरिक्त ग्रेड वेतन रुपये ५००.

१५. वेतनाची थकबाकी प्रदान करण्याची पद्धती.— या नियमानुसार दिनांक १ जानेवारी २००६ ते ३१ मार्च २००९ (दोन्ही दिवस धरून) या कालावधीत शासकीय कर्मचारी वेतनाची थकबाकी मिळण्यास पात्र असल्यास, सदर रक्कम पुढील पाच वर्षात समान हप्त्यात भविष्य निर्वाह निधीमध्ये जमा करण्यात यावी. तत्पूर्वी शासन निर्णय, वित्त विभाग क्रमांक : वेपुर - १२०८/प्र.क्र. ७२/सेवा-९ दिनांक ६ ऑक्टोबर २००८ अन्वये मंजूर केलेल्या अग्रिमाची रक्कम पहिल्या हप्त्यातून समायोजित करून उर्वरित रक्कमच भविष्य निर्वाह निधीमध्ये जमा करण्यात यावी.

१६. नियमांचा अधिभावी परिणाम.— या नियमांत अन्यथा तरतूद केली असेल ती खेरीज करून जेथे या नियमानुसार वेतनाचे विनियमन करण्यात आले असेल त्या प्रकरणांना महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१ च्या तरतुदी या नियमांशी विसंगत ठरत असतील त्या मर्यादेपर्यंत लागू होणार नाहीत.

१७. नियम शिथिल करण्याचा अधिकार.— कोणत्याही विशिष्ट प्रकरणांत या नियमांच्या सर्व किंवा कोणत्याही तरतुदी अकारण त्रासदायक होतील अशी राज्यपालांची खात्री झाली असेल ते प्रकरण न्याय्य व रास्त पद्धतीने हाताळण्यासाठी राज्यपालांस आवश्यक वाटेल अशा मर्यादेच्या व अशा शर्तीच्या अधीन राहून तो नियम लागू करू नये किंवा त्या नियमानुसार आवश्यक म्हणून ठरविलेल्या बाबी शिथिल कराव्या असा आदेश राज्यपाल काढू शकतील.

१८. निर्वचन.— या नियमांच्या कोणत्याही तरतुदीच्या निर्वचनासंबंधी कोणताही प्रश्न उपस्थित झाल्यास तो महाराष्ट्र शासनाच्या वित्त विभागाकडे निर्दिष्ट करण्यात येईल आणि वित्त विभागाचा त्यावरील निर्णय अंतिम राहील.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

विद्याधर कानडे

(विद्याधर कानडे)

शासनाचे प्रधान सचिव

प्रति

राज्यपालांचे सचिव

मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव

उप मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव

सर्व मंत्री आणि राज्यमंत्री यांचे स्वीय सहायक

मंत्रालयीन सर्व विभाग

मंत्रालयाच्या सर्व विभागाखालील विभाग प्रमुख व प्रादेशिक विभाग प्रमुख.

- * प्रबंधक, उच्च न्यायालय (मूळ शाखा), मुंबई.
- * प्रबंधक, उच्च न्यायालय (अपील शाखा), मुंबई.
- * सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई.
- * सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
- * प्रबंधक, लोक आयुक्त व उप लोक आयुक्त यांचे कार्यालय, मुंबई.
- * आयुक्त, राज्य माहिती आयोग, (सर्व)
- * सचिव, राज्य निवडणूक आयोग, मुंबई.
- * प्रबंधक, महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकरण, मुंबई/नागपूर/औरंगाबाद.

सचिव, महाराष्ट्र विधान मंडळ सचिवालय, मुंबई.

सर्व विभागीय आयुक्त.

सर्व जिल्हाधिकारी

सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषदा

महालेखापाल-१ (लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र, मुंबई.

महालेखापाल-१ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र, मुंबई

महालेखापाल-२ (लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र, नागपूर.

महालेखापाल-२ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र, नागपूर

सिनियर रिसर्च ऑफीसर, पे रिसर्च युनिट, भारत सरकार, वित्त मंत्रालय (व्यय विभाग), खोली क्र.२६१, नॉर्थ ब्लॉक, नवी दिल्ली

संचालक, लेखा व कोषागारे, मुंबई.

अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.

मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी हिशेब, मुंबई

उप मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी हिशेब, मुंबई /पुणे/ नागपूर/ औरंगाबाद /नाशिक/ अमरावती.

निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई.

सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी.

लेखाधिकारी, वेतन पडताळणी पथक, मुंबई/नागपूर/पुणे/औरंगाबाद.

मुख्य अधिकारी, सर्व नगरपालिका

निवड नस्ती, वित्त विभाग (सेवा-९)

* पत्राद्वारे